

ԶԲԻԳՆԵՎ ԿՈՍՑՑՈՒՎ

ԼԵՀԱՀԱՅԵՐԻ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀԱՌԱԶԱԲԱՆ

Լեհահայերի երաժշտության հավաքման և ուսումնասիրման գործը սրանից մոտ 42 տարի առաջ սկսել էր Բրոնիսլավա Վույչիկ-Քյուրույանը, որը մտադիր էր հետազայում այդ մասին ուսումնասիրություն հրատարակել: Այդ ուսումնասիրությունը լեհահայերի ծիսերգերի մասին հոդվածը պիտի լիներ, որը չի տպագրվել: Հիշյալ հեղինակն այն միտքն է զարգացնում, թե լեհահայերի հոգևոր երաժշտության մեջ լատինական ու հայկական եկեղեցական երաժշտության տարրեր կան, իսկ ժողովրդական երգերի մեջ՝ լեհական և ուկրաինական տարրեր: Նա միաժամանակ ընդունել է հիշյալ ժողովուրդների երաժշտության մեջ հայկական երաժշտության տարրերի թափանցման հնարավորությունը:

Բարեբախտաբար նշված գործերը լեհահայերի երաժշտության մասին միակը չեն: Լեհահայերի ծիսերգերի, նրանց կենցաղի, պատարագի, ազգային սովորությունների մասին կարևոր տեղեկություններ կան լեհահայերի պատմությանը վերաբերող քառնչորսից ավելի ա՛յլ երկերում: Զեռքի տակ ունենք նաև քառասունչորս մեղեդիների ձայնանշումները պարունակող մի ժողովածու:

Սակայն լեհահայերի հին երաժշտության

մեծ մասը պահպանվել է բանավոր փոխանցմամբ:

Լեհահայերի ինը երգեր ձայնաստվել են լեհական ձայնաստվածից. դրանցից «Քահանայք և ժողովուրդք» և «Քրիստոս յարեալ» երգերը 1931 թ. նոյեմբերի 7-ին Լվովի ձայնակայանից, 1968 թ. հոկտեմբերի 23-ին Օպոլեի ձայնաստվածով հնչեցին ևս յոթ ծիսերգեր, իսկ 1969 թ. դեկտեմբերի 26-ին էլի նույն ձայնակայանից հաղորդվեցին լեհահայերի ծիսերգերից ևս վեցը:

Լեհահայերի մասին ընդհանուր տեղեկություններ

Լեհական թագավորության սահմաններում հայերի գոյության մասին եղած ամենահին վավերագիրը Կազիմիր Մեծի՝ հայերին տված 1344 թվականի արտոնագիրն է: Հայերը բնակվում էին հիմնականում Ռեչ-Պոսպոլիտայի հարավ-արևելյան սահմանների առևտրական քաղաքներում, իսկ մի մասը, դարձյալ Կազիմիրի օրոք, հաստատվեցին Լյուբլինի, Լուցկի, Պոզնանի, Վարշավայի, Վիլնյուի և Զամոստյեի մեջ:

Հստ Մինաս վարդապետ Բժշկյանի, հին Լեհաստանում ապրելիս են եղել 40 հազար հայեր: Լեհաստանի հայերի (կաթոլիկացած—Ռ. Հ.) թիվն այսօր մոտ 15 հազար է:

Բազմաթիվ հայեր ու հայկական ծագում ունեցող լեհեր շատ կարևոր դեր են խաղացել Լեհաստանի մշակութային-քաղաքական ու պետական կյանքում:

Լեհահայերի մի մասի կենցաղային լեզուն որոշ ժամանակ դիպալ-թուրքերենն է եղել, իսկ մի մասը գործածում էր մաքուր հայերենը:

Կաթոլիկ եկեղեցու հետ բռնի միությունից (Ունիա) հետո թուրք-դիպալներենը բո-

* 1976 թվականին «Օպոլեի Բարեկամների Ընկերությունը» հրատարակում է լեհերեն լեզվով սույն ուսումնասիրությունը Օպոլե քաղաքում (Լեհաստան):

«Էջմիածին» ամսագրի ընթերցողների ուշադրությանն ենք ներկայացնում քաղվածաբար որոշ հատվածներ այդ հետաքրքիր ուսումնասիրությունից Ռաֆիկ Համբարձումյանի թարգմանությամբ:

«ԷԶՄԻԱԾԻՆ» ԱՄՍԱԳՐԻ
ԽՍԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

լորտվին վերացավ, իսկ հայերենը մասամբ մնացել-հասել է մինչև մեր օրերը կուտեցի* որոշ հայերի մոտ միայն:

Լեհահայերի եկեղեցական արարողության լեզուն եղել և մնում է մաքուր գրաբարը:

Բռնի միությունից առաջ լեհահայերի եկեղեցին ենթարկվում էր Լեհիսլացի Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին:

Լվովի Նիկոլ Թորոսովիչ եպիսկոպոսը 1630 թվականին ընդունեց պապականությունը: Թեև նա արարողությունը անփոփոխ պահեց ու սկզբնական շրջանում թույլ չտվեց, որ այն լեհերեն տարվի, բայց նրա քայլն այնուամենայնիվ լեհահայերի միասնությունը խաթկեց:

1681 թվականին Կամենեց-Պոդոլսկ քաղաքի եպիսկոպոս ձեռնադրվեց Յան Բերնատովիչը (Բերնարդովիչը) և Լվով տեղափոխվեցուց հետո բռնի միության հակառակորդների գլուխը անցավ: Սակայն դիմադրությունը երկար չտևեց. պապականություն ընդունած Վարդան Հունանյանը 1686 թվականին պաշտոնից հեռացրեց Բերնատովիչին և 1691 թվականին սինոդ հրավիրեց, որտեղ «Լեհահայերի հայ հոգևորականությունը Լվովի արքեպիսկոպոսին (այսօրինակ՝ Վ. Հունանյանին—Բ. Հ.) ճանաչեց... լեհահայ եկեղեցու գլուխ»:

Հիշյալ սինոդը նաև սահմանեց նոր ծիսակարգ, որը Հունանյանը լատինացրեց: 1699 թվականին հրահանգ տրվեց, «Աստծու խոսքերի արտասանությունը» լեհերենով տանելու մասին:

ԲՆՆՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, որը իրագործվեց 1664 թվականից Լվով հաստատված Թեոսոփնյան ուխտի միաբանների աջակցությամբ, լեհահայերի ուժացման մեջ վճռական դեր խաղաց: Ունիան չընդունող մոտ 50 հազար հայեր լքեցին Լեհաստանը, իսկ մնացածները որոշ ժամանակ անց աստիճանաբար հաշտվեցին դավանափոխության մտքի հետ, թեև նրանցից շատերը ձգտում էին պահպանել իրենց ծագումն ու վաղեմի սովորությունները:

Լեհահայերի հոգևոր երաժշտությունը 1844—1690 թթ.

Մինչև բռնի միություն, այն է՝ 1630 թվականը և սկսած 1344 թվականից լեհահայերի եկեղեցական արարողությունները կատարվում էին Լեհիսլացի սահմանած կանոններով: Ժամագրքերը ևս, մեծ մասամբ, բերվում էին Հայաստանից, որոնց մեջ կային նաև «Ժարակնոց»-ներ:

* Կուտի բառը գտնվում է ազմյան Լվովի մոտակայքում:

Հայկական մեղեդիները ձայնանշվում էին խազերով, որոնց մասին Ալոյսիուս Պիդուն* գրում է, թե հայերը ձայնանշներ չունեն, «բացի ինչ-որ անհասկանալի նշաններից, որոնք արտահայտում են ձայնատիպաններ և շեշտադրություն», ինչը և, նրա կարծիքով, հայ եկեղեցիներում «դժվարացնում է երգելը և միայն երկար պարապելուց հետո սերտում են»: Իրականում, սակայն, խազերը ձայնանշանային իսկական համակարգ էին, բայց ԺԵ դարից այս ձայնանշների բանալին աստիճանաբար կորչում է, և ի վերջո հոգևոր երաժշտությունը քերականի սովորելու անհրաժեշտություն է առաջանում: Բացառված չէ, որ հոգևոր երաժշտության բանավոր-հիշողական փոխանցումը կարող էր բուն մեղեդիներից ձևախեղումների պատճառ դառնալ, բայց հավանաբար այդ խտրությունները շատ մեծ չեն եղել, վասնզի լեհահայերը խիստ էին հետևում ազգային ավանդույթների անաղարտ պահպանմանը, և հոգևորականների մեծ մասն էլ հոգևոր աստիճան էր ստանում Հայաստանում: Բացի այդ, Լեհիսլացի հաճախակիականներ էին գալիս, որոնց, ի դեպ, դիմապորտ էին «երգերով ու նույնիսկ պարերով»:

Լեհահայերի երաժշտության մեջ բռնի միությունից առաջ գերիշխում էր այն ժամանակվա Հայաստանում կատարվող հոգևոր երաժշտության տարրը: Այս բանն ըստ երևույթին արտահայտվում էր նաև նրանում, որ լեհահայերի երգերն էլ միաձայն են եղել և հորինվել են երգվելու՝ առանց որևէ նվագարանի ձայնակցության կամ էլ այնպիսի նվագակցությամբ, որը սահմանափակվում էր միայն մի յուրատեսակ ձայնատությամբ:

Հայ առաքելական եկեղեցում հոգևորական ձեռնադրելու ամենակարևոր պայմաններից մեկը «ձայնավոր» լինելու պարագան էր, իսկ վարդապետության կարգ կարող էր ստանալ միայն նա, ով հմուտ էր երաժշտության արվեստին:

Բռնի միությունից առաջ լեհահայերի ծիսակարգով սահմանվել էր օրվա ընթացքում պատարագը միայն մեկ անգամ կատարել: Սրանով շեշտվում և ընդգծվում էր հայ և լատինադավան եկեղեցիների պատարագների տարբերությունները: Լեհամայրի պատարագի ժամանակ ընթերցում էին Հին Կտակարանի տարբեր գրքերը, ինչպես

* Կարոլիկ բանաձև, որն ուղարկվել էր Հռոմից՝ լեհահայերին կաթոլիկ դարձնելու համար: Նա դարձրեց բացեց Լեհաստանում, որոնք եղան այդ սև նարտակը իրականացնելու հեղափոխներ:

նաև Ավետարանն ու առաքելական թղթերը:

Ջատկի առաքիլության ժամերգությանը ընթերցում էին չորս Ավետարաններ՝ «Չրջվելով աշխարհի չորս ծագերը»: Մարգարեների գրքերը, առաքելական թղթերն ու Ավետարանը մեծ հանդեսներին, «եկեղեցու տարբեր տեղերից ընթերցում էին երբեմն 12, նույնիսկ ավելի քահանաներ»:

«Փառք ի բարձունս»-ը ոչ թե պատարագի ժամանակ էին երգում, այլ առաքիլության երկրորդ ժամերգությանը:

«Փառք ի բարձունս» օրհներգը հույն եկեղեցու պատարագի մասն է: Պիդուն այստեղ ևս ձգտել է շեշտել հայտնաբերված և լատինադավան եկեղեցիների պատարագների տարբերությունները: Հիշյալ օրհներգն այդ ժամանակ երգում էր եկեղեցում հավաքված բոլոր ժողովուրդը:

Այլ հեղինակներ նկարագրել են մինչև բռնի միությունը եղած լեհահայերի պատարագի մանրամասները: Այլ մատյաններից բացի երգչախումբը աղոթում էր «վասն բարօրության և կենաց Հայաստանի»: Երգչախումբը կատարում էր «Հաաստոյ հանգանակ»-ը, որը սկսում էր քահանան, հետո շարունակում էին երգել ծխականներն ու երգչախումբը:

Այսբանից բացի կաթոլիկացումից առաջ լեհահայերի պատարագը պարունակում էր քահանայի կողմից ասված «Խաղաղություն ամենեկուն», ինչպես նաև երգչախմբի ու հավատացյալների պատասխանները՝ «Ամեն»:

Տեղեկություններ կան նաև նշանդրեքի, պսակի ու Ծաղկազարդի շաբաթվա եկեղեցական թափոռներին երգվող երգերի մասին:

Պատկերության ժամանակ երգչախումբը նախ երգում էր «Ուրախ լեր սուրբ եկեղեցի», այնուհետև «Սուրբ Աստուած, սուրբ և հփոք»: Ավելի ուշ սարկավազը երգչախմբի հետ կատարում էր մի մաղթանք, որից հետո երգչախումբը երգում էր համար 20 սաղմոսը, այսպես «Ալելույա» (երեք անգամ) և այնուհետև համար 44 սաղմոսից՝ 15 տող: Վերջում սարկավազն ու երգչախումբը կատարում էին էլի մի մաղթանք, որից հետո երգչախումբը երգում էր «Ուրախ լեր, Տիրամայր» երգը:

Նշանդրեքի ժամանակ, եթե այն կատարվում էր հոգևորականի մասնակցությամբ, նա երգում էր «Ամենայաղթ խաչի Բո» ծիսերգը:

Ծաղկազարդի շաբաթվա արարողության ավարտին եկեղեցու փակ դռների առաջ հոգևորականը երգում էր «Բա՛ց մեզ, Տէ՛ր, բա՛ց, զոռն ողորմութեան» տաղը:

Կամենեց-Պոդոլսկի հայոց Մայր տաճարի երգչախումբն արարողության ժամանակ տեղավորվում էր խորանի կողքին: Հավանաբար այսպես էր նաև լեհահայերի մյուս եկեղեցիներում:

1666 թվականին (այն է՝ 211 տարի առաջ, քան Խոալիայում, հայոց հոգևոր երաժշտության մեջ կմուծեին երգեհոնային նվագարաններ և 249 տարի առաջ, քան Ավստրիայում, հայ եկեղեցական երաժշտության մեջ մուտք կգործեր նվագախումբը) Կամենեց-Պոդոլսկի հայոց Մայր տաճարում գործածական էին «շարժական երգեհոն և նվագախումբ, որը նվագակցում էր երգչախմբին»: Երգչախմբի ու նվագախմբի անդամները ենթարկվում էին եկեղեցու երեցփոխին, որը «հոգում էր այն ամենի մասին, ինչը ժամասացության շքեղությանը սատարող խթան էր նկատում»:

Հոգևոր երաժշտությունը մերթ ընդ մերթ օգտագործում էին հավատափոխությունը նախաձեռնողների դեմ պայքարելու, ինչպես նաև ժամագրքերում որոշ փոփոխություններ մտցնելու դեմ հակադրվելու համար:

Հայ եկեղեցու օրհներգեր էր երգում, օրհնակ, և՛ «իր հայրերի հավատն ուրանալու» համար Թորոսովիչին նշանակված նկիրակը, և՛ այն նկիրակը, ով մաքուր օդ շնչելու, պտույտ տալու պատրվակով գնաց Լվովի արվարձանում գտնվող մի վանք և հրամայեց այնտեղ պատարագ մատուցել առանց «փոփոխությունների»:

Խոսքն այստեղ 1664—1666 թթ. Թեատինյանների ջանքերով հայոց շարակնոցներում, ժամագրքերում և մաշտոցներում մտցված փոփոխությունների մասին է: Նույնիսկ սրանից հետո էլ լեհահայերի ծխակարգը մնաց հիմնականում անփոփոխ, իսկ «Թեատինյանների մտքած ժամագրքերը պարունակում էին բազմաթիվ այնպիսի սաղմոսներ, որոնք Արևելքի եկեղեցիներում երգվում էին երգչախմբերի կողմից»:

Հայ առաքելական եկեղեցու ծիսակարգը հովանավորող Բերնարդինի գահակալության տարիները (1681—1686) ըստ երևույթին նպաստեցին հայ հոգևոր երաժշտության անաղարտ պահպանմանը:

Լեհահայոց հոգևոր երգերը 1691—1975 թթ.

Լեհահայերի հոգևոր երաժշտության մոտ փուլն սկսում է 1691 թվականից, երբ Լվովում հրավիրված Բռնի միության կողմնակից հոգևոր սինոդը հաստատեց լեհահայ պատարագն ու ծիսակարգը փոփոխելու որոշումը: Այդ որոշումը Թեատինյան վանականների աջակցությամբ կայացրեց Ունիա-

յի կողմնակից Վարդան Հունանյան եպիսկոպոսը:

Նոր ժամագրքերն արդեն կա՛մ գրաքարի էին վերածվում անմիջապես լատինական ծիսակարգից, կա՛մ հարմարեցվում էին սրան: Լատինացումը տարածվեց նաև արարողության արտաքին ձևի վրա, որտեղ պահպանվեցին միայն հայ և լատին եկեղեցիների միջև եղած «առավել կարևոր տարբերությունները»:

Այդ պատճառով լեհահայ պատարագը հետագայ ոչ միայն առաքելական եկեղեցու հատուկ կանոններից, այլև նույնիսկ լատինական-ունիական պատարագից:

Այսբանից քացի լեհահայերի նոր պատարագի հեղինակները ժամագրքերից դուրս բողեցին գրեթե բոլոր այն հատվածները, որոնք կատարում էին Արևելքի եկեղեցիների երգչախմբերը:

Հավանորեն հենց այդ ժամանակ էր, որ լատին ծիսակարգի հետևությանը հայկական եկեղեցիների երգեցիկ խմբերը ևս տեղափոխվեցին եկեղեցու խորքը:

Հունանյանի հիշյալ որոշումը հայ երգի մեջ քաջ արեց ոչ միայն լատինական մեղեդու, այլ նաև լեհական երգերի ճանաչարհը, որը ևս քիչ դեր չխաղաց հայերի լեհականացման մեջ:

ԺԺ դարի կեսերին լեհահայերի եկեղեցիներում աղոթքներն ու երգերը, որոնք առաջ հայերեն էին կատարվում, սկսել էին կատարվել լեհերեն: Սակայն ծիսականները կուսիում մինչև ԺԺ դարավերջ «որոշ աղոթքներ հայերեն էին երգում»: Միասկան և զատկական, այլև ուրիշ մեղեդիներ այնտեղ հայերեն են երգել նաև մեզ ավելի մոտ ժամանակներում:

Լեհահայ հոգևորականներն արարողությունների ժամանակ, Մաշտոցից քացի, գործածում էին նաև արտասահմանում տարած շարակնոցներ, ընդ որում ժամերգության ժամանակ երգում էին ըստ հայերի օգտագործած սևիական ձայնանիշների:

Այստեղ խոսքը Համբարձում Լիմոնջանի 1813—1815 թթ. օգտագործած խազերի մասին է, որոնք Լեհաստանից դուրս օգտագործում էին հայ աշխարհիկ ու եկեղեցական երաժշտության մեջ: Ուստի հիմք չունեն այն ակնարկները, որոնք այս առնչությանը պնդում են, թե իբր 20-րդ դարում Լվովի հայոց տաճարում «պատարագը կատարվում էր ըստ քրիստոնեական ամենահին ձայնանիշների»:

Հունանյանի փոփոխություններից հետո, լեհահայերի պատարագի մեջ մտցված մեղեդիները ևս հետագայում սովորում էին բանավոր-հիշողական փոխանցման միջոց-

ներով:

Իրանից քացի, բանավոր ու մասամբ նաև ձայնանշյալ, պահպանվել են Ավագ ուրբաթին հատուկ բանավոր փոխանցմամբ մեզ հասած մեղեդիներ, ինչպես նաև թաղման, տասկի ու զատկական որոշ եղանակներ: Այս մեղեդիներում առկա են թե՛ լատինական և թե՛ հայկական տարրեր:

Լեհահայերի հոգևոր երաժշտության երկու տարատեսակների միջև եղած տարբերությունը նրանց լատինացման աստիճանն է: «Հունանյանական» տարբերակում լատինական ծագում ունեն 32 մեղեդիներ, իսկ հայկական ծագում՝ ինը: «Մխիթարյանական» եղանակներից 30-ը լատինական ծագում ունեն, իսկ 19-ը՝ հայկական: Մնացած հոգևոր եղանակներից լատինական ծագում ունեն 52-ը, հայկական ծագում՝ 8-ը:

Թե՛ Լվովի եկեղեցում և թե՛ Լեհաստանի հայոց թեմի բոլոր մյուս ծխական եկեղեցիներում երգեհոն է դրված եղել, իսկ տաճարում գործել է նաև երգչախումբ: Մեզ հասած աղբյուրներից հայտնի է, որ երգչախմբեր կալին Լվովի տաճարում և Կուսիի ու Սնյատինի եկեղեցիներում: Լվովի և Կուսիի երգչախմբերը երկսեռ էին, իսկ Սնյատինի երգչախումբը՝ իգական:

Հայկական ծիսական դպրոցները փակվելուց առաջ աշակերտները «...ևս օգնում էին եկեղեցական երգեր կատարելուն»:

Լեհահայերի ժողովրդական ծիսերգերից մինչև այսօր բանավոր փոխանցումով, մասամբ նաև ձայնանշյալ, պահպանվել են 7 ծիսերգեր («Այսօր տոն է»-ի երկու տարբերակ՝ «Մե՛ծ և փոքր աւետիս», «Ծնունդ քո», «Զբեզ Յիսուս», «Մանուկ ճնաւ»-ի երկու տարբերակը և «Ուրախ լերուք», մի զատկական երգ («Անճառելի Բանդ»), ինչպես նաև «Առաւօտ յուտը», «Հայր մեր» և «Սուրբ Աստուած» մեղեդիները:

Հայ երաժշտության մեջ ավետիսներ հանդիպում են ըստ երևույթին արդեն Ե դարից սկսած, օրինակ՝ «Քրիստոսի ծնունդըն ալետող» եկեղեցական երգեր, որ «Աւետիս»-ը կրկնվում է ամեն մի տողի սկզբում կամ վերջում: Այդ բառը «բարի, ուրախալի վեր» նշանակելով, հունանիշն էր նաև այն ծիսերգի, որը «սուրբ Ծննդյան տոնին երեխաները երգելով տնից տուն էին մտնում»:

Հայոց ինքնուրույն ավետիսների գոյությունը փաստող տեղեկությունները ցույց են տալիս, որ լեհական ծիսերգը այն միակ նմուշն չէր, որից ներշնչվել լեհահայերի ծիսերգերի ստեղծագործությունը: Լեհահայերի ծիսերգերից միայն երկուսը լեհական ծագում ունեն՝ «Ծնունդ քո» և «Զբեզ Յի-

սուս», որոնցից առաջինի հիմքը «Վասն Ծննդեան Տեսուն» մեղեդին է, իսկ մյուսի հիմքը՝ «Ծնա Յիսուս»-ը:

«Մանուկ ծնա» և «Ուրախ լերուք» երգերն ունեն Հայաստանում երգվող տաղերի բնորոշ հատկանիշներ:

Երաժշտական տեսանկյունից դիտված, սակայն, լեհահայերի ծիսերգերը ունեն ամենից առաջ պոլիֆոնական, մասամբ նաև ունիֆոնական երաժշտության երանգայնության (տոնայնություն), մեղեդու և ամանակի (ռիթմ) առանձնահատկություններ, որոնք լեհերի, ռուսիացիների և ուկրաինացիների հետ ունեցած բազմամյա շփումներից ու համակցությունից են գալիս: Բացի այդ, կուտեցի հայերի ծիսերգերը նման են «մալոուսական-ռուսիական-բալկանյան» մեղեդիներին:

Ծննդյան տոների երեկոյան ընտանիքը հացի էր նստում այն ժամանակ միայն, երբ պատուհանից լսվում էին ծիսերգեր: Տանը բոլորը սպասում էին այդ երգերը երգողներին, որոնք շուտով գալիս... երգելով մտնում են տուն: Երգում են «Աւետիս»-ը: Այդ ծիսերգը բոլորն են երգում... և Կուտիում չկա մի երեխա, որն այդ ավետիսը երգել չիմանա... Ժամասացության ժամանակ երգչախումբն ըստ մեծի մասին կատարում է հայկական ծիսերգեր, ինչպես «Մանուկ ծնա ի Բեթղեհեմ»... «Ջքեզ Յիսուս գովաբանեմ»... և այլն... Պատարագից հետո բոլոր տղամարդիկ հավաքվում են խորանի կամ Ավագ սեղանի մոտ և երգում յուրահատուկ «Աւետիս» ծիսերգը... վերջում երեք անգամ երգում են «Հայր մեր»-ը:

ԺԹ դարում եկեղեցու եղբայրության անդամները «Ծննդեան տոներ»-ի առաջին օրը տնից տուն ընկած երգում էին «Մեծ Աւետիս»-ը:

Լեհահայերի՝ Զատիկի երգերից պահպանված միակ ծիսերգը լեհական ծագում ունի, իսկ «Առաւօտ լուսոյ»-ի, «Հայր մեր»-ի և «Սուրբ Աստուած»-ի մեղեդիները հայկական են:

Լեհահայերի ուծացումը հանգեցրեց ամենօրյա գործածության մեջ եղած ժողովրդական ծիսերգերի բնկորների գրեթե ամբողջական մոռացմանը: Այդ երգերն այսօր գիտեն միայն հատուկեմտ մեծահասակներ: Իսկ Լվովում երգվող երբեմնի հայկական մեղեդիներն այսօր միայն Գդանսկի և Պոդու-Պետրոս եկեղեցում են կատարվում:

ԼԵՀԱԼԱՅԵՐԻ ԱԾԵԱՐԸԻԿ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Լեհահայերի աշխարհիկ երաժշտության

մասին եղած շատ սակավաթիվ տեղեկություններից կարելի է հետևել, որ զվարճություններից, ընկերական հավաքություններից, տոներին ու պաշտոնական հանդիսություններին երգելը, պարելն ու նվագախմբեր ածելը լեհահայերի կենցաղի ամենատեղական կողմերից էին:

Լեհահայերն ունեին «միաձայն կատարվող ասպետական երգեր», իսկ նրանց նվագախմբերն այնպիսին էին, «ինչպիսին ուրիշ ժողովուրդներին»: Լեհահայերի գործածած նվագախմբերի մեջ կային նաև «շեփորն ու դափը»: Ցանուշի բառարանում տեղեկություններ կան նաև ջութակի մասին, այն ուկրաինացիների օրինակով լեհահայերը ՍԿՐԻՊԿԱ էին անվանում:

Հարսանիքներին «նվագը փեային էր պատկանում» (այսինքն նվագողներին փեսան էր վարձում—Ռ. Հ.):

Սկզբնական շրջանում լեհահայերի աշխարհիկ երաժշտությունը մոտիկ է եղել Հայաստանի երգերին, քանի որ այդ շրջանում «հայերը իրենց հետ մեր երկիրն էին բերում Հայաստանի հնագույն մշակույթի տարրեր»: Սրանց մեջ հավանաբար կային նաև երգեր ու պարեր, վասնզի «հայերի բնորոշ գծերից էր... երաժշտասիրությունը»:

Սակայն այս բոլորի մասին հստակ տեղեկությունները պակասում են: 1929 թ. մի վկայությունից տեղեկանում ենք միայն, որ զվարճությունների ժամանակ կուտեցի հայերը պարում էին նախ և առաջ պոլոնեզ, իսկ հետո... նաև «հայերի սիրած այլ պարերգեր»:

Լեհահայերի ուծացումը իրենց ազգային ավանդություններից նրանց աշխարհիկ ժողովրդական երաժշտության վրա ավելի ոչնչացնող ազդեցություն է թողել, քան ծիսերգերի վրա: Աշխարհիկ երաժշտությունից ցայսօր ոչ մի պատասխան չի հաջողվել հայտնաբերել: Դժվար է նաև պարզել, թե իրո՞ք, ինչպես տիկին Քյոփրուլյանն էր մտածում, լեհական և ուկրաինական երաժշտության վրա լեհահայերի երաժշտության ազդեցությունն եղել է:

Լեհահայերի ժողովրդական երգերի խութերի ներկա հրատարակումն իրագործվել է՝ ձեռքի տակ ունենալով ծննդով կուտեցի, բայց այժմ Օբորնիկի (Լեհաստան) բնակվող Միկոլայ Մոյզեսովիչի սեփականությունը հանդիսացող ձեռագրերը: Այդ ծիսերգերը, այսպես կոչված, Կուտիի բարբառով են: Հայերը Կուտիում բնակվում են 1715 թվականից:

Լեհերենից քաղվածաբար թարգմանեց՝
ՌԱՖԻԿ ՀԱՄԱՐԶՈՒՄՅԱՆ